

**EMILY PILLINGER, CASSANDRA AND THE POETICS OF
PROPHECY IN GREEK AND LATIN LITERATURE. CAMBRIDGE
UNIVERSITY PRESS, CAMBRIDGE, 2019. ISBN: 9781108564007.
278 PP.**

El volum *Cassandra and the Poetics of Prophecy in Greek and Latin Literature* és el resultat dels debats desenvolupats durant l'elaboració de la tesi doctoral de l'autora al Classics Department de la Universitat de Princeton sota supervisió de Denis Feeney i Andrew Feldherr. L'obra tracta d'una manera profunda i rigorosament científica el mite i la figura literària de la sacerdotessa, princesa i profetessa troiana Cassandra, provant d'entendre la relació entre allò poètic i el fenomen profètic, i la seva recepció i interpretació per part de cinc autors clàssics de períodes diferents, valorant també el context polític i històric de cada un: Èsquil (525 aC-456 aC), Eurípides (480 aC-406 aC), Licòfron (320 aC-280 aC), Virgili (c. 70 aC-19 aC) i Sèneca (4 aC-65). Com Pillinger afirma en el mateix llibre, «*this book is about the ways Cassandra (mis)communicates the future*» (p. 25).

Emily Pillinger, autora del llibre, es graduà en filologia clàssica al New College d'Oxford, treballà al Marlboro College de Vermont i es doctorà a la Universitat de Princeton. Ha treballat a l'Institute of Greece, Rome and Classical Tradition de la Universitat de Bristol i al Balliol College d'Oxford, i actualment és Lecturer in Latin Language and Literature a la universitat londinenca King's College des de l'any 2012. Les seves recerques s'han centrat en la poesia llatina tardo-republicana i alt-imperial -especialment sobre els aspectes de la pronunciació, les malediccions i les profecies-, en l'estudi de la documentació epistolar, en les inscripcions en monuments i en la influència de la cultura clàssica en la música, específicament després de la II Guerra Mundial. Així mateix, Pillinger s'interessa per la teoria de la traducció i, també, per la recepció de la història i la mitologia greco-romanes als segles XIX i XX.

L'obra s'estructura en una introducció, sis capítols i una conclusió, de manera clara i organitzada. La primera part, *Introduction: Translating Cassandra*, de 25 pàgines, es divideix en els apartats *Translating Cassandra: Who's Translating Whom?; Prophecy as Poetry, Prophets as Poets; The Prophetic Female Voice and Body; Translation, Prophecy, Literary History; Cassandra's Foreignising Translations; i Cassandra and the Poetics of Prophecy*. Aquesta introducció resulta especialment recomanable per aprofundir en el coneixement sobre els fenòmens de la profecia, la tradició literària clàssica i la teoria de la traducció. El capítol consta de múltiples cites d'una bibliografia actualitzada i comentaris de l'autora sobre les reflexions dels diversos experts -i les d'ella mateixa- sobre les qüestions de la profecia a la literatura clàssica, el fenomen de la poesia inspirada per la divinitat, la figura literària i mítica de Cassandra, els autors clàssics i les seves obres i traduccions, i les problemàtiques i virtuts de la traducció i la interpretació textual.

Aquest capítol introductori analitza el significat del mite i la figura literària de Cassandra, posant èmfasi en el seu rol com a receptora de violències, rebuig i opressió. Així doncs, es destaca l'element de la marginació en Cassandra, incompresa i castigada pel seu sexe, la seva posició social, la seva cultura i el seu idioma. En aquesta marginació, però, Cassandra gaudeix d'un privilegi exclusiu, atès que com a intermediària entre mons oposats -el troià i el grec, el diví i el terrenal, el futur i el present-, comprèn millor que la resta de protagonistes allò que succeeix i succeirà. Resulta rellevant considerar que el personatge de Cassandra no únicament serviria per desenvolupar literàriament el fenomen de la incomprensió, sinó, encara més, els mecanismes pels quals la incomprensió i la incomunicació es produeixen, i els processos pels quals un missatge no és assolit completament pels seus receptors. En aquesta incapacitat per articular amb paraules des d'un cos mortal les visions divines del futur que ella rep, sent una dona que té vetat l'espai polític però que prova de fer servir la seva veu -en un veritable acte subversiu vers el patriarcat-, a més essent una esclava troiana captiva i part del botí de guerra, que parla un idioma estranger no només pels grecs sinó per tothom, el significat incert d'un missatge incomprensible esdevé poesia. Com diu l'autora, «*Cassandra is not just translator, she is also an embodiment of the very function of translation*» (p. 22).

En aquest sentit, Cassandra representaria literàriament també el manlleu grec de la poesia i profecia orientals, que foren adoptades a Grècia des d'Àsia menor, i reinterpretades a través del filtre hel·lenístic. És a dir, així com la profetessa seria traslladada des de Troia fins a Grècia i allí introduiria la seva poesia profètica difícilment comprensible per als seus interlocutors, el fenomen de la lírica inspirada per la divinitat hauria penetrat Grècia des d'Orient, adoptada i reinterpretada pels grecs, enriquint-se gràcies a la interacció entre cultures diferents.

Pillinger també disserta sobre el rol de la profecia a la literatura clàssica. Es posa especial rellevància en el fet que el fenomen profètic desenvolupat literàriament no seria únicament l'articulació de la profecia en si mateixa, sinó tot allò produït entre la verbalització del vaticini i la seva realització. És a dir, en el sentit d'una obra, la profecia inclou un procés d'especulacions, reconsideracions i accions. Per tant, la profecia seria, en realitat, tot allò que es fa per entendre-la i interpretar-la correctament abans que es produeixi.

El primer capítol temàtic, *Understanding Too Much: Aeschylus' Agamemnon*, de 37 pàgines, es divideix en els apartats *Translating Silence; Introducing Apollo: Dialogue/Trialogue; Sing-song, Bird-song; Choruses and Clarity; i Performative Prophecy*. Aquest capítol estudia la primera aparició important de Cassandra a la literatura clàssica, del seu llenguatge profètic i de la seva relació amb la música. En l'obra d'Èsquil, Cassandra parla en grec però el seu discurs no és comprensible per a la seva audiència grega, i tot i això, el llenguatge que empra i l'articulació de síl·labes sense significat, resulta en una poesia molt més rica i interessant que el missatge que no aconsegueix de transmetre, obligant els seus interlocutors a

desenredar els múltiples significats del seu discurs. Com reflexiona Pillinger, «*Even if her interlocutors are doomed to misunderstand her, the efforts they expend on her difficult language grant it a certain value*» (p. 30). Tanmateix, Cassandra passa bona part de l'obra en silenci, provocant l'especulació d'aquells que interactuen amb ella, anunciant les seves accions futures.

El segon capítol, *Rewriting Her-story: Euripides' Trojan Women*, de 33 pàgines, es divideix en els apartats *Continuity and Rupture: Dramatic Time; Paradoxical Rhetoric; Making Nonsense of Sense; i Troy in Greece*. Aquesta secció s'aproxima a l'obra d'Eurípides en què es desencadena el poder performatiu de la profetessa, predient les tragèdies de les quals ella mateixa en serà la víctima. Pillinger posa especial atenció en els successos que envoltaren l'autor en escriure aquesta obra, durant la Guerra del Peloponès, replantejant-se els conceptes de barbàrie -fins llavors, els perses- i civilització -fins llavors, els grecs- pel context de violència i la cruesa de la guerra que enfrontava els pobles grecs, car en la narració «*the Greeks are the foreigners and the defeated Trojan women are still, for a final few hours, clinging to the coast of their homeland*» (p. 75). L'obra d'Eurípides estableix un intens diàleg intertextual amb la d'Èsquil, i reinterpreta el personatge de Cassandra, que és més jove i menys experimentada, ja que els fets succeeixen abans que les dones troianes siguin portades cap a Occident. Aquesta dependència literària amb l'obra d'Èsquil succeeix a través de les reflexions de les protagonistes, que es lamenten pels fets que han esdevingut a Troia, mentre Cassandra trenca amb aquest discurs i es nega a lamentar-se. Contràriament, Cassandra celebra la caiguda de Troia, contradient tota lògica, capgira qualsevol narració raonable dels fets i afirma que els grecs són realment les víctimes de la guerra, vaticinant el destí funest de la majoria d'herois grecs que, en aquest moment, encara no s'ha produït. És a dir, el públic entendria el discurs irònic de Cassandra -per estar familiaritzat amb la llegenda dels personatges-, però la resta de troianes de l'obra no són capaces d'entendre l'estrany optimisme de Cassandra. Mentre la resta de dones parlen del que els ha passat i manifesten les seves emocions, Cassandra pel seu costat no empatitza amb elles i es nega a plorar el passat, projectant-se a si mateixa al futur que ha vist i que el públic coneix però les troianes desconeixen. Així, mentre les dones, a mode terapèutic, s'afligeixen revivint el passat, la sacerdotessa troiana celebra el present i el futur, sense reconèixer els fets objectius que les envolten.

El tercer capítol, *A Scholarly Prophet; Lychphron's Alexandra*, de 37 pàgines, es divideix en els apartats *The Instant Messenger; Second Sight; Siren Songs; East Meets West; i Commentary*. Licòfron de Calcis es proposà presentar en forma de monòleg les paraules de Cassandra -dita Alexandra en aquesta obra, el seu nom espartà-, però resultaria en un fracàs de l'autor que, en la seva interpretació, confon deliberadament el discurs de la profetessa, la narració dels fets i els comentaris fets per acompanyar aquesta figura literària. En aquest sentit, l'obra pretesament tràgica, en trímetres iàmbics, es desenvolupa més aviat com un text escolàstic. Així com Eurípides hauria emprat la reflexió sobre el futur fent la seva obra

depenent de la d'Èsquil, Licòfron utilitza el mateix mecanisme, atès que els fets que descriu se situen cronològicament en un temps pretèrit a ambdues obres. El rei de Troia, Príam, que ha empresonat la seva filla Cassandra, demanaria al carceller que li comunicés tot allò que la princesa vaticina des de la presó, i per tant el text és un monòleg del guàrdia reproduint les paraules de l'endevina. Es construeix el relat com un poema auto-reflexiu i meditatiu, però formalment pren l'aspecte d'un comentari de text, plenament acadèmic. Sembla que la profetessa prediu l'adveniment de Roma com a potència militar, cosa que hauria generat una discussió teòrica al voltant de la cronologia exacta i objectius de la confecció de l'obra, que se situaria sota el règim de la monarquia ptolemaica.

El quart capítol, *Graeco-Roman Sibylline Scripts: Virgil's Aeneid*, de 48 pàgines, es divideix en els apartats *Ta(l)king over Cassandra; Helenus, Halfway; Vaticination, from Voice to Text; Responsorial; i Sibylline Postscripts, from Text to Voice*. Virgili reinterpreta el personatge de Cassandra i alhora reproduïx les habilitats endevinatòries de la sacerdotessa en el personatge de la Sibil·la de Cumes, una vident greco-parlant que s'introduiria a l'estructura institucional romana que la rebria. La literatura generada en època augustal i en les dècades següents, en la seva imitació, adaptació i assimilació de la mitologia i literatura gregues, manifesta fascinació per Cassandra. Aquesta fixació per la figura de la profetessa, les característiques de la qual servirien per generar -o recuperar de la tradició antiga- múltiples endevines, s'explicaria per motius estrictament poètics i per raons ideològiques. Pel que fa a la poesia, el món romà requeria personatges inspirats per la divinitat que escriguessin hexàmetres profètics. Pel que fa a les necessitats ideològiques, com reflexiona Pillinger, Cassandra i les seves *alter egos* servirien «to offer the sense of predestinated theology that was so closely connected to self-definition of the Roman state» (p. 147). L'autora desenvolupa llargament les connexions entre Cassandra i la Sibil·la, així com la Carmenta d'Ovidi i les profetesses d'altres autors. És interessant valorar que Virgili explotà el silenci recurrent de Cassandra quan desenvolupà el personatge de la Sibil·la de Cumes, atès que aquesta endevina seria silenciada per la seva pròpia escriptura. S'ha de posar èmfasi en el fet que la Sibil·la, substituint les seves profecies a les de Cassandra, tindria una importància i pes cultural i polític a Roma enorme en relació al que tingué Cassandra al món grec. A l'*Eneida*, Cassandra profetitza el viatge cap a Occident d'Enees, vaticinant als troians que haurien de viatjar cap a Hespèria -la terra de ponent-, i Enees té un somni en el qual se li apareixen els déus frigis i li comuniquen que vagi cap a Hespèria, conclouent que aquesta terra de ponent seria Itàlia, la qual cosa culmina els vaticinis de la princesa. Així, tal com Cassandra viatjà des d'Àsia menor fins a Grècia, Enees i la Sibil·la viatjarien des de Grècia fins a Itàlia, atorgant el prestigi i legitimitat necessaris a la literatura llatina i al poder constituït romà, producte d'una predestinació designada per la divinitat.

El cinquè capítol, *Cassandra Translated: Seneca's Agamemnon*, de 30 pàgines, es divideix en els apartats *Monoglot Multiculturalism; Composing, Connecting,*

Collapsing the Cosmos; i Spreading the Word. La filosofia estoica de Sèneca es deixa notar amb força en la traducció-interpretació de l'obra d'Èsquil, on ara la ideologia còsmic-imperial no permet un discurs de significat incert, sinó que Cassandra articula amb transparència la predestinació estoica d'un univers tirànic. Encara que múltiples autors desenvoluparen figures literàriament descendents de Cassandra, seria Sèneca el primer en tornar a escriure sobre la profetessa des de Virgili. La Cassandra de Sèneca pren un rol més substancial que la d'Èsquil, i la profetessa és, segons comenta Pillinger, el principal vincle entre l'obra llatina i l'original grega. Sèneca no reproduïx la riquesa del llenguatge poètic de Cassandra i la tenebrositat del seu discurs de l'obra original d'Èsquil, en canvi empra el joc irònic d'Eurípides i Licòfron sobre la reflexió del futur. L'obra presenta certa influència de la tragèdia *Medea* d'Ovidi, i també de *Medea* del mateix Sèneca. L'autora assenyala que «*Where Cassandra's voice was previously implicated in marking the difficulties involved in straddling wide reaches of literal and literary time and space, she now appears in a play the claustrophobically closes those distances before they are even identifiable*» (p. 196), on la filosofia cosmopolita de l'estoïcisme, en què els mortals haurien estat creats per ser ciutadans de les seves ciutats i del món habitat -per Sèneca i els seus contemporanis, l'Imperi romà-, s'imposaria la predeterminació dels successos, ja descrita per la divinitat i la natura de l'univers. Per tant, la funció meditativa de Cassandra s'esfumaria, i en comunicar-se «*she glues events to their narratives, narratives to their interpretation, and forces her entire audience into a brutally clear understanding of fate while reinforcing their sense of powerlessness*» (p. 225), obligant als interlocutors de l'endevina a acceptar la seva pròpia impotència davant del destí.

Aquest volum acaba amb una conclusió de 14 pàgines, una extensa bibliografia també de 14 pàgines, i dos índexs finals, l'*Index Locorum* de 4 pàgines amb les cites de les fonts clàssiques de l'obra, i un índex general de 6 pàgines. L'autora conclou que la seductora incoherència de la sacerdotessa Cassandra emana del seu paper com a portadora d'una profecia que posa l'èmfasi en allò valuós de la comunicació incompleta, on el desenvolupament literari del cos i veu de la profetessa reflexionaria sobre el paper de la incomprensió de l'alteritat -*foreignising*- en la tasca de la traducció. Pillinger acaba dient que «*Enigmatic silences, blank stillnesses, inarticulate sounds, glares at the heavens or at visions, baffling riddles and incongruous metaphors, explosive physical gestures; Cassandra's responses to the traumatizing world around her, behind her and in front of her never offer a clear translation of what she knows, no matter the language or medium in which she performs*» (p. 239). Es pot concloure que aquest volum resulta un treball de gran utilitat per aprofundir en la teoria de la traducció, en el coneixement sobre la literatura clàssica -no únicament de les obres dels cinc autors estudiats-, en el paper en aquesta literatura de la màgia i la profecia, i també en la perspectiva de gènere a l'hora d'analitzar figures com la princesa Cassandra i els seu *embodiment* místic.

ALBERT SABATÉ MORALES
Universitat de Barcelona